

»Nehrastovi« hrastovi

Branko Meštrić, Zagreb

Hrast je, zapravo, silno markantna biljka. Gordo stablo, tipičan list i žir prepoznatljiva su mu obilježja. Svi znamo prepoznati žir – osobit i simpatičan plod s nakrivljenom kopicom, kojeg se stariji sjećaju iz vremena »kad su stari svinje žirovali«. Te predodžbe uglavnom vežemo uz ravničarsko, da ne kažemo močvarno okružje savske nizine sve od Draganičkih lugova, preko silne prašume Prašnika do globalno poznate Spačvanske šume, koju je umjetna granica zaustavila posred Srijema. Na tom je prostoru riječ o hrastu lužnjaku, koji svakako jest najvažniji, najvrjedniji i uopće »naj« hrast, ali je on ipak tek samo jedna od desetak vrsta hrastova koje žive u Hrvatskoj i svakako nije udarna tema jednog planinarskog časopisa.

Puno »planinarskiji« hrast je hrast kitnjak koji za razliku od svog brata bježi iz močvare i stalan je pratitelj naših slavonskih, bilogorskih, ali i svih drugih »niskogorskih« planina. No, u tim planinama susrest ćete i hrast cer, pa medunac na toplijim prostorima s vapnenom podlogom. I svi su pravi hrastovi, ali su toliko slični da dolazim u napast napisati da ih čak i šumari teško razlikuju. Ipak, neću. Razlikuju ih oni, a i brojni drugi posjetitelji prirode i po neznatnim varijacijama oblika lista, po dlakavosti, duljini cvjetnih peteljki i sličnim stvarima. Jer svi oni imaju gotovo jednaku koru, žirove i tako tipično hrastovo lišće.

Zapravo sam ovaj članak krenuo pisati kao članak o nehrastovim hrastovima (uh, kakva mi je to konstrukcija!), tj. o hrastovima koji su naravno pravi hrastovi, ali uopće tako ne izgledaju. Zašto o njima? Jer su sami po sebi zanimljivi, neki čak i zaštićeni, a s druge strane, imao sam nekoliko planinarskih situacija u kojima su izazvali nedoumice. Kad ovdje kažem planinarskih, nikako ne mislim na neke visoke pla-

Hrast crnika

nine već na naše priobalje, iz kojega se strmo ustobočuju naše najviše planine i odakle krećemo na mnoge pohode. A kad krenete u planinu sve tamo do visine 200–350 m, često ćete se naći u nedoumici kad pod stablom pa još i zimi zelenim, za koje ste upravo pomislili da je neki rođak masline, nađete općepoznati – žir. A gdje je žir, tu je i hrast! (mala digresija: u biljnom svijetu ima više vrsta koje su po izgledu slične, a nemaju nikakve veze jedna s drugom, ili su opet silno različite, a zapravo su prvi rođaci; u većini situacija glavni kriterij bliskosti je oblik generativnog aparata – cvijet, cvat, plod).

No, vratimo se žirovima. Daleko najčešći zimzeleni primorski hrast je hrast crnika ili česmina – *Quercus ilex*, rekli bi stručnjaci. Ona pridolazi duž dalmatinske obale na kopnu pa se

BOŽIKOVINA

Planinarima dosta znana biljka – božikovina, inače ugrožena biljna vrsta, još se dosta često može naći u našim planinama. Ona dolazi u gorskim bukovim šumama i nema nikakve veze sa hrastovima. Međutim, kad već govorimo o sličnosti različitih vrsta, valja primijetiti da lišće hrasta crnike na mladim izbojcima iz panja jako slično lišću božikovine. Nije zato ni slučajno da se na latinskom crnika zove *Quercus ilex*, a božikovina *Ilex aquifolium*.

Božikovina

preko Paga, Raba i Cresa prebacuje na samu špicu Istre. Ponegdje, kao na primjer na Rabu – šuma Dundo – tvori i prekrasne velike šume, ali ponajčešće je element tipične neprohodne degradirane guštare – makije. Listovi joj nisu nimalo nalik hrastovima već naprotiv, posve neurezani, sa cjelovitim, ponekad reckavim rubom, a ponekad čak i bodljikavim, vrlo tvrdi, otporni i dugovječni, jer crnika je zimzelena.

Crnika je oduvijek bila značajna i cijenjena u dalmatinskim šumama i to ju je koštalo. Svojim kvalitetnim drvom nosila je teret i mletačke i dubrovačke pomorske slave, toliki teret da je pod njim i poklekla. Zanimljivi su mletački propisi po kojima je svako pojedinačno stablo još u mladosti ulazilo u arsenalski registar kao vojni materijal i vojska je pazila na njega desetljećima i stojećima. Nerijetko bi ga tjerali da raste ukrivo u obliku budućeg brodskog rebra. Da, stradale su naše crnikove hrastove šume priobalja najprije kao brodograđevni materijal, potom kao izvršno gorivo, a u teška vremena opće gladi na njezinu tvrdu

lišću preživljavale su silne koze. Tek nestankom koza ponovno se naš kamenjar zazelenio raznim biljem, pa i crnikom.

Drugi rođak, koji svakako ne izgleda kao »klasični hrast« nije tako čest i običan. Dapače. Hrast oštrika ili prnar, *Quercus coccifera* raste samo na ograničenim područjima na otocima Lošinj, Korčuli, Mljetu, zatim u okolici Cavtata, a najljepše čiste šume oštrike naći ćete samo u okolici Orebića, pa ih svakako posjetite kad pohodite Svetog Iliju na Pelješcu. Hrast oštrika je zbog svoje rijetkosti i osobitosti od 1969. zaštićena biljna vrsta u Hrvatskoj.

Da ne bismo duljili, spomenut ćemo samo još jednog rođaka koji inače kod nas ne raste, ali naći ćete ga u priobalju po parkovima i gradskim šumama – npr. u Šijani u Puli. Znaju ga, bolje reći njegovu koru poznaju svi vinoljupci – pravo, prirodno pluto raste samo i upravo na hrastu! Hrast plutnjak je doma u Portugalu i Španjolskoj, tamo ga i uzgajaju na veliko, upravo radi pluta. Pravi je hrast, s pravim žirovima, lišćem vrlo sličnim crniki, ali kora mu se posve razlikuje o hrastove. Zapravo, ponajviše slični – plutene čepove!

JELA NIJE SMREKA I OBRATNO!

Ispričavamo se i molimo: odmah uzmite prošli broj časopisa, crveni flomaster i na fotografiji na 35. stranici napravite sljedeće:

Dvije prijateljice – lijevo jela, desno smreka

BRANKO MESTIĆ